

Külföldi könyvtár- és információtudományi folyóiratokból (referátumok)

Hogyan integráljuk a generatív mesterséges intelligenciát a könyvtárosképzésbe?

Bubnó Katalin¹ 

¹ Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtári Intézet, Könyvtártudományi Szakkönyvtár
bubno.katalin@oszk.hu

Zavalina, O. L. (2026) *Integration of generative artificial intelligence (GenAI) in metadata training. Information Research an International Electronic Journal*, 31(iConf), pp. 1534–1541.
<https://doi.org/10.47989/ir31iConf64272>

A cikk a generatív mesterséges intelligencia (GenAI) oktatásba történő integrálását vizsgálja a University of North Texas könyvtár- és információtudományi szakán. A kutatás egy olyan kurzus tapasztalatait összegzi, ahol a hallgatók különböző mesterséges-intelligencia-eszközökkel készítették DCMES 1.1 (XML encoded Dublin Core) metaadatokat digitális repozitóriumok számára.

A hallgatók megkapták a kezdő promptkérdést. Ha az nem hozta meg a várt eredményt, akkor ők voltak a felelősek a kérdés további finomításáért. Ezenkívül értékelniük kellett a kapott metaadatrekord pontosságát, teljességét és konzisztenciáját, valamint 3–5 konkrét kérdésre kellett válaszolniuk minden egyes metaadat-minőségi kritériumra vonatkozóan.

A kutatást végző oktató (aki a kurzus oktatója is volt egyben) elemezte a válaszokat a következő mutatók alapján: a hallgatók által választott GenAI-eszközök és -verziók eloszlása, a kezdeti promptmódosítások gyakorisága, valamint a GenAI által létrehozott metaadatokban a hallgatók által azonosított hibák száma és típusa. Ezenfelül a szabad szövegű megjegyzések alapján értékelték a hallgatók általános véleményét a gyakorlati metaadat-gyakorlat során szerzett GenAI-tapasztalatokról.

Az eredmények rávilágítanak, hogy bár a mesterséges intelligencia gyorsítja a munkafolyamatokat, az általa generált adatok gyakran pontatlanok vagy hiányosak, így az emberi ellenőrzés továbbra is elengedhetetlen. A kutatásban részt vevő összes hallgató (100%) azonosított valamilyen hibát a GenAI által generált rekordokban.

A leggyakoribb hibák az alábbi kategóriákba sorolhatók:

- Pontosságból adódó hibák: nem szabványos mezők használata, adatok helytelen megadása, helyesírási hibák és elírások, nem a szabványnak megfelelő mező kiválasztása, formátumhibák, rossz forrás feldolgozása.
- Teljességből adódó hibák: hiányzó mezők, ismétlődő mezők hiánya, hiányos adatértékek.
- Technikai és kódolási hibák: XML-deklaráció hiánya, verzióhibák (DCMES 1.1 helyett más verziók).

A hibák száma és típusa jelentősen függ az alkalmazott GenAI-eszköztől, annak verziójától és a használt prompttól is. A hallgatói visszajelzések alapján a Microsoft Copilot esetében tapasztalták a legtöbb pontossági és teljességi hibát, míg a ChatGPT és a Google Gemini általában kevesebb, de még mindig jelentős hibával dolgozott.

A prompt engineering (a parancsok megfogalmazásának és finomításának folyamata) alapvető szerepet játszik a GenAI által generált metaadatok pontosságának és teljességének javításában, mivel a kimenet minősége közvetlenül függ az alkalmazott prompthoz kapott utasításoktól. A cikk szerzője a tapasztalatok alapján arra jutott, hogy a prompt engineering az alábbi módokon segítheti a pontosabb metaadatrekordok generálását: kontrollált szótárak kérése, iteratív finomítás (próba-szerencse módszer), technikai akadályok áthidalása (pl. ha a GenAI-eszköz nem tudja megfelelően feldolgozni a megadott URL-t, a prompt módosítása – például a forrásdokumentum (PDF) közvetlen feltöltése javíthatja a metaadatok pontosságát), a szabvány és a kódolás pontos meghatározása (y hatékony promptnak tartalmaznia kell a követendő metaadatszabvány pon-

tos verzióját (például DCMES 1.1), a forrását (URL a specifikációhoz) és a kért technikai formátumot (például XML), hibaelhárító készségek ösztönzése (a felhasználónak kritikusan kell elemeznie a GenAI kimenetét, felismerni a hibákat és kreatív módon módosítani az utasításokat).

A diákok visszajelzései alapján a gyakorlat javította a technikai problémamegoldó képességüket és a promptok hatékony megfogalmazásához szükséges tudásukat. A tanulmány hangsúlyozza, hogy a tananyag folyamatos frissítése kulcsfontosságú az információs szakemberek új generációjának felkészítéséhez. Az oktatók célja a jövőben az, hogy a GenAI alkalmazását kiterjesszék az összetettebb katalogizálási szabványok, például a MARC-formátum tanítására is.

Kihívások és dilemmák a könyvtári szolgáltatások átalakításában a mesterséges intelligencia korszakában

Bubnó Katalin¹ 

¹ Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtári Intézet, Könyvtártudományi Szakkönyvtár
bubno.katalin@oszk.hu

Miao, H., Wang, Z., Zhou, L. (2026) *University libraries in transition: Understanding challenges and dilemmas of service transformation in the AI era*. Information Research an International Electronic Journal, 31(iConf), pp. 1336–1346. <https://doi.org/10.47989/ir31iConf64281>

A cikk szerzői azt vizsgálták meg, miként alakítják át az egyetemi könyvtárak szolgáltatásait a mesterséges intelligencia (MI) térnyerésének korszakában. A kutatók az Actor Network Theory keretrendszerét alkalmazva azonosítottak 4 humán és 5 nem humán tényezőt, amelyek akadályozzák vagy segítik az MI okozta technológiai átállást. A tanulmány 28 konkrét kihívást nevez meg, melyeket 9 aktor mentén csoportosítottak.

Nem emberi szereplőkhöz köthető kihívások:

- Szakpolitika és irányelvek: hiányzik a világos fejlesztési irány és a részletes szabályozás, ami koordinálatlan fejlődéshez és az erőforrások nem hatékony felhasználásához vezet.
- Finanszírozás: a korlátozott anyagi források és a meglévő pénzeszközök nem hatékony elosztása jelentős akadályt gördít az innováció elé.
- Infrastruktúra és szoftver: az elavult technikai háttér, az elégtelen számítási kapacitás, valamint a korlátozott funkcionális szoftverek hátráltatják a rendszerek használhatóságát.
- MI-algoritmusok: sokszor felmerül az algoritmusok pontatlansága, hiteltelensége, az algoritmuselfogultság és az adatvédelmi incidensek (adatszivárgás) kockázata.
- Etika: komoly dilemmát okoznak az adatvédelmi aggályok, a felelősségvállalás tisztázatlansága hiba esetén, valamint az MI racionális logikája és a könyvtári szolgáltatások humanisztikus értékei közötti feszültség.

Emberi szereplőkhöz köthető kihívások

- Adminisztráció és vezetés: problémát jelent a stratégiai prioritás hiánya és a részlegek közötti gyenge együttműködés.
- Könyvtári személyzet: a könyvtárosok körében jelen van a munkahely elvesztésétől való félelem, a szakmai tapasztalat hiánya az MI terén, valamint az alacsony létszám miatti túlterheltség.
- Adatbázis-szolgáltatók: a kereskedelmi szolgáltatók tudásmonopóliuma, a magas árak és a korlátozó licencszerződések akadályozzák az adatokhoz való hozzáférést, ami alapvető az MI-modellek betanításához.
- Felhasználók: a felhasználók körében tapasztalható az alacsony szintű MI-műveltség, a technológiától való idegenkedés vagy éppen a túlzott függőségtől való félelem. Sokszor a könyvtári MI-eszközöket kevésbé tartják professzionálisnak a piacon elérhető népszerű alkalmazásokhoz képest.

Ezek a kihívások összefüggenek egymással és úgynevezett „konfliktus zónákat” alkotnak. Ilyen például a költséghatékonyság és a fenntarthatóság közötti feszültség vagy az adatvédelem és a személyre szabott szolgáltatások közötti ellentét.

Összességében a könyvtáraknak a status quo fenntartása és a kényszerű átalakulás közötti dilemmával kell megküzdeniük, ahol az MI integrálása elengedhetetlen a túléléshez, de megvalósítása komplex nehézségekbe ütközik.

A szerzők gyakorlati stratégiákat javasolnak a sikeres modernizáció érdekében: szakpolitikák és stratégiai tervek kidolgozása (részletes tervek és fenntarthatóságuk kérdése), a könyvtári személyzet felkészítése (speciális MI-csapatok, intézményközi együttműködések és szakmai kompetenciafejlesztés révén), felhasználó-központú megközelítés és az MI-műveltség, valamint a nyílt tudomány (Open Science) előmozdítása. Az azonosított kihívások hasznos elméleti és gyakorlati bizonyítékokat nyújtanak az egyetemi könyvtárak mesterséges intelligenciával vezérelt átalakulásának optimalizálásához. Összességében a könyvtáraknak aktív szerepet kell vállalniuk az MI-ökoszisztémában, egyensúlyt teremtve a technológiai hatékonyság és a könyvtári szolgáltatások alapvető humanisztikus értékei között.

Bár az esettanulmány Kínában készült, az eredmények hasznos betekintést és iránymutatásokat nyújtanak, amelyek nemzetközi szinten is alkalmazhatók.

A mesterséges intelligencia (MI) és az intelligens könyvtáros

Dancs Szabolcs¹ 

¹ Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtári Intézet
dancs.szabolcs@oszk.hu

Obušeková, D. (2026) Umelá inteligencia (AI) a inteligentný knihovník. In: Albert, T. (szerk.) *Budúcnosť knižníc: umelá inteligencia a inovácie na ceste od vízií k praxi*, pp. 50–56. Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, Banská Bystrica. ISBN 9788082270375

A MI-alapú eszközök megfelelő könyvtári alkalmazása tehermentesítheti a könyvtárosokat, így a rutinfeladatok helyett koncentrálhatnak azokra a területekre, amelyek szaktudást és kreativitást igényelnek. A mesterséges intelligenciában rejlő lehetőségek kihasználásához azonban humán intelligenciára van szükség, azaz intelligens könyvtárosokra, valamint az érintett területekre (pl. rendszeradminisztráció, katalogizálás, állománygyarapítás, szolgáltatások) vonatkozó szakismeretre. A cikk külön kiemeli az érzelmi intelligencia, illetve a soft skills fontosságát, amelyek elengedhetetlenek ahhoz, hogy a könyvtáros innovatívan tudjon reagálni a társadalmi kihívásokra és felhasználói igényekre. A szerző alaptétele tehát, hogy csak az intelligens könyvtáros tudja megfelelő módon alkalmazni a MI-t, az intelligens könyvtáros pedig jó kommunikációs készségekkel, empátiával, kreativitással, a csapatban való működésre való képességgel, rugalmassággal és az innovációra való nyitottsággal rendelkezik. A szerző felsorol néhány olyan területet, ahol az MI-alapú eszközöket hatékonyan lehet alkalmazni tudományos könyvtári környezetben, valamint konkrét példákat is említ.

- Információkeresés: a Semantic Scholar MI-t használ a tudományos cikkek értelmezésére és a találatok megjelenítésére; a Yewno Discover a fogalmak, tárgykörök és cikkek közötti kapcsolatok vizualizációjára használ mesterséges intelligenciát; az Elasticsearch és az Apache Solr szemantikus minták alapján végzi el a keresést, így nemcsak a megadott kulcsszavakra, hanem például a kontextusra is támaszkodik.
- A könyvtári gyűjtemény kezelésének automatizálása: a katalogizálást, mindenekelőtt a tartalmi feltárást segíti az OCLC SmartCat, amely a bibliográfiai adatgazdagításhoz alkalmaz MI-t, valamint a FAST (Faceted Application of Subject Terminology), amely a tárgyszavazást teszi hatékonyabbá.
- Chatbotok és virtuális asszisztensek: a nagy nyelvi modellek által támogatott chatbot-alkalmazások komoly segítséget jelenthetnek a felhasználók naprakész tájékoztatásában, jelentős terhet véve le a könyvtárosok válláról. A tudományos

könyvtárak számára fejlesztett LibAnswers (Springshare) segít a könyvek megtalálásában és a hivatkozások elkészítésében. Az IBM Watson Assistant alkalmazást a saját MI-alapú chatbotjuk elkészítéséhez használják a könyvtárak, míg a ChatGPT vagy a GPT-4 API a kutatói tanácsadás területén alkalmazható.

- Bibliográfiai adatelemzés: a Citavi, EndNote és a Zotero segít a hivatkozások elkészítésében, a forráslisták összeállításában és a kutatásszervezésben; a Scite.as többek között a tudományos hivatkozások elemzésére használható, míg az Elicit.org a kérdések megfogalmazásában és a releváns tanulmányok megtalálásában segít, a Scholarcy pedig cikkösszefoglalókat készít.
- Említést érdemel néhány, a speciális igényű felhasználók számára készült alkalmazás: a SensusAccess például PDF-ből készít MP3-at vagy Braille-írású dokumentumot; a Seeing AI többek között vizuális tartalmakról ad szöveges leírást vakoknak és gyengénlátóknak; a ReadSpeaker CampusReader a tananyagok felolvas(tat)ására szolgál.

A szerző a cikk zárszavában hangsúlyozza, hogy az MI csupán egy eszköz, amelynek hatékony könyvtári alkalmazása a jó stratégián, avagy a könyvtáron, illetve a könyvtáros intelligenciáján múlik.

A mesterséges intelligencia mint lehetőség a könyvtárak számára

Dancs Szabolcs¹ 

¹ Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtári Intézet
dancs.szabolcs@oszk.hu

Struháriková, Z. (2025) „Inovácie nie sú ich silnou stránkou”: umelá inteligencia ako príležitosť pre knižnice. In: Albert, T. (szerk.) *Budúcnosť knižníc: umelá inteligencia a inovácie na ceste od vízií k praxi*, pp. 34–49. Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, Banská Bystrica. ISBN 9788082270375

A könyvtárosi munkáról és kompetenciákról való nem elegendő ismeret az oka annak, hogy a mesterséges intelligencia térhódítása idején a nyilvánosság egyes csoportjaiban kétségek merülnek fel a könyvtárak fontosságával kapcsolatban, holott a hitelesség és az általános hozzáférés biztosítása iránti elkötelezettségük okán ezek az intézmények továbbra is pótolhatatlanok. Emellett a könyvtárosi szakmához kapcsolódó ismeretek és kompetenciák, mint a digitális írástudásban való jártasság vagy a kritikai gondolkodásra való hajlam, nagyban járulhatnak hozzá az MI-használatban rejlő kockázatok kiküszöböléséhez. Ahogy tehát korábban a digitális írástudás terén, most is fontos szerep hárul a könyvtárakra az MI-vel kapcsolatos ismeretek átadásában, és ez csak tovább növeli a szakma jelentőségét. Ha a társadalom egy része esetleg szkeptikus is intézményeink rugalmasságával és alkalmazkodóképességével kapcsolatban, érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy a könyvtárak túléltek az internet megjelenését, és a Covid-járvány alatt is megfelelőképpen helyt tudtak állni. Ahhoz, hogy az MI elterjedése se okozzon nekik fennakadást, a könyvtárosoknak képezniük kell magukat, ebben az esetben azonban a szükséges finansziális háttér rendelkezésre állásának hiánya jelentheti a problémát. Miközben a könyvtárak működésével kapcsolatban olyan elvárások fogalmazódnak meg, hogy megfelelő autoritással kell rendelkezniük az információhoz való egyenlő hozzáférés, az intellektuális szabadság biztosítása, a szellemi tulajdon védelme és a kritikai gondolkodás támogatása tekintetében, és ehhez most hozzájárul az MI-vel generált információk hitelességének megítélésében való jártasság. A használók és a munkatársak képzése ugyanakkor ezen a területen nem csupán anyagi, de olykor kognitív akadályokba is ütközik az ismeretek eltérő szintjei miatt.

Az MI integrálása a könyvtári képzésekbe és a mindennapi gyakorlatokba feltételezi, hogy rendelkezünk a megfelelő erkölcsi iránymutatókkal, kidolgozott etikai kódexszel, amelyek szabályozzák az MI használatát és kiküszöbölik az annak kapcsán felmerülő esetleges kockázatokat. A hatékonyság, a releváns információk szolgáltatása és a használói igényeknek való megfelelés azt is megköveteli, hogy együttműködjünk a fejlesztőkkel, ami például a könyvtári források tanulói adatbázisokban való felhasználását illeti.

Túllépve az általános megfontolásokon, érdemes megnézni, milyen létező jó gyakorlatokra építhetünk az MI könyvtári alkalmazása során. A szakirodalomban javasolt alkalmazási területek a metaadatok automatikus generálásától, a kevésbé használt források azonosításától a gyakori referenzkérdések megválaszolásán keresztül a könyvtári szolgáltatások személyre szabott reklámozásáig terjednek. A szakértők között ugyanakkor létezik egyfajta konszenzus, amely alapján az MI legfontosabb haszna jelenleg a könyvtári környezetben a megfelelő metaadatok generálásában és a látszólag össze nem tartozó tartalmak közötti kapcsolatok felismerésében rejlik. A jó gyakorlatok között megemlíthető a Broward County Library (Florida) szolgáltatása, amely automatikus fordítást alkalmaz az idegen nyelveket beszélő felhasználókkal való kommunikáció támogatására; a Santa Ana Public Library (Kalifornia) a mimika és gesztus felismerésére képes alkalmazást használ a hátrányos helyzetű felhasználókkal való kommunikáció megkönnyítésére; a Funabashi City's West Library (Japán) drónok alkalmazásával tette hatékonyabbá a gyűjtemény leltározását. A brnói Masaryk Egyetem Információ és Könyvtártudományi Tanszéke *Knihovna.ai* projektje annak a feltérképezésére vállalkozott, hogy hogyan támogathatják a nyilvános könyvtárak a használók felkészülését a munkaerőpiac igényeire a digitális transzformáció idején. A projekt egyik terméke az a kérdőív, amelynek célja felmérni, hogy a munkatársak mennyire felkészültek az MI-eszközök mindennapi könyvtári alkalmazására. Szlovákiai példa a Szlovák Tudományos és Műszaki Információs Központ (Centrum vedecko-technických informácií SR) és Knižnice pre Slovensko konzorcium együttműködése, amely során Smartlab-témában szerveznek workshopokat.

Linked data-technológiák bevezetése könyvtári környezetben: befolyásoló tényezők és kihívások

Ormándy Marcell Ottó¹ 

¹ Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtári Intézet
ormandy.marcell@oszk.hu

Muhammad, T. et al. (2026) *Adoption of linked data technology in library settings: influencing factors and challenges. The Electronic Library.*
<https://doi.org/10.1108/EL-07-2025-0300>

A hagyományos könyvtári katalógusok gyakran csak belső rendszereken keresztül érhetők el, bonyolult vagy elavult metaadat-formátumok használatával (mint például a MARC). Ezek a rendszerek, habár kielégítették a hagyományos katalogizálás igényeit, nem tudnak kapcsolódni egy tágabb digitális ökoszisztémához. A linked data technológiái által a könyvtári rendszerek adatai oly módon strukturálhatók – elsősorban az RDF (Resource Description Framework) adatmodell és az ahhoz kapcsolódó szabványok alkalmazásával –, amely lehetővé teszi azok összekapcsolását, megosztását és újrafelhasználását különböző felületeken és tartományokban.

A szerzők a kapcsolt adatokat használó megoldások könyvtári környezetben való befogadását vizsgálják. A PRISMA-iránymutatások (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses) négy szűrési és minőség-ellenőrzési fázisát követve 3411 tanulmányból 24-et vontak be a szisztematikus szakirodalmi áttekintésbe (systematic literature review, SLR). A tanulmányok közel fele kvantitatív elemzést végzett, negyedük szakirodalmi áttekintést, 4-4 tanulmány kevert módszertant és esettanulmányt használt. A kiválasztott folyóiratcikkek és konferenciaközlemények 2010 és 2025 között készültek, 12 ország kutatóinak termékei.

A vizsgálat fő kérdése az, hogy mely tényezők segítik elő, illetve hátráltatják a kapcsolt adatokra épülő (linked data) alkalmazások bevezetését a könyvtárakban. A tanulmányok szintéziséből öt pozitív tényezőt állapítottak meg: a jobb megtalálhatóság, a technológiai fejlődés igénye, a metaadat-gazdagítás lehetősége, a felhasználókörzpontú tervezés és az intézményi támogatás és felkészültség. Az akadályok közül kiemelték a képzések hiányát, a finanszírozási és szervezeti felkészületlenséget, a szabványok adaptálásának hiányát, valamint az adatvédelemmel és az etikával kapcsolatos megválaszolatlan aggályokat.

A kapcsolt adatokkal dolgozó alkalmazások befogadásának legfőbb mozgatórugója az információkeresés javulásának reménye. A könyvtárak alapvetően tudásintézmények, amelyek az információforrásokhoz való hozzáférést, azok lekérdezését és használhatóságát tartják szem előtt. A linked data lehetővé teszi, hogy a könyvtárak egyedi azonosítókat rendeljenek fogalmakhoz, szerzőkhöz és művekhez, amelyek összekapcsolhatók külső tudásbázisokkal – például a DBpedia-val, a Wikidata-val vagy a VIAF-fal –, így tartalmaik beilleszkedhetnek egy globális tudásgráfba. Ennek eredményeként a nagy keresők (Google, Bing) szemantikus algoritmusain keresztül a felhasználók könnyebben juthatnak el a könyvtári forrásokhoz, amelyek korábban csupán belső rendszerekben voltak elérhetők.

Az elméleti síkon a szerzők a 24 vizsgált tanulmány összevetésével megerősítik a szocio-technikai rendszerszemléletet: a technológiai megoldásoknak szükségszerűen illeszkedniük kell az intézményi folyamatokhoz, a használói magatartáshoz és a meglévő digitális infrastruktúrához egyaránt.

Gyakorlati ajánlasként a szerzők egy tízkomponensű keretrendszert dolgoztak ki a kapcsolt adatok hatékony könyvtári adaptálásához:

- digitális infrastruktúra fejlesztése,
- technikai szaktudás,
- folyamatos szakmai fejlődés,
- pénzügyi erőforrások,
- együttműködési implementációs modellek,
- intézményi stratégia,
- metaadatok szabványosítása (RDF, SKOS, Dublin Core),
- rendszerek közötti interoperabilitás,
- etikai garanciák és
- az innovációs kultúra megteremtése.

A szerzők mindegyik komponenshez a bevezetést támogató konkrét elméleti „konstruktumokat” rendelnek négy bevett technológielfogadási keretrendszerre támaszkodva, ezzel stratégiai útitervet adva a döntéshozók kezébe.

A tudományos kommunikáció az Európai Unió által finanszírozott kutatási projektek keretében

Ormándy Marcell Ottó¹ 

¹ Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtári Intézet
ormandy.marcell@oszk.hu

Arboledas-Lérida, L. (2026) *The communication of science within the framework of European Union-funded research projects: Exploring practitioners' experiences and perceptions*. Public Understanding of Science. <https://doi.org/10.1177/09636625261433895>

Az Európai Bizottság a Horizont 2020 és a Horizont Európa keretprogramok által számos kutatást támogat, amely támogatások kötelező eleme a projektalapú tudományos kommunikáció (PBSC). Ezen programokban intézményi kötelezettség egy „kommunikációs és disszeminációs munkacsomagot” (C&D WP) készíteni. A PBSC-szakértők közreműködése elengedhetetlen a támogató intézmények által elvárt tájékoztatás gyakorlati megvalósításában. A kifejezetten az uniós finanszírozású projektekhez – és azon túl is – nyújtott speciális tudományos kommunikációs szolgáltatások egy teljes üzletágat teremtettek. A szerző szerint ezen üzletág vizsgálata alkalmas arra, hogy a tudományos kommunikáció gazdasági dimenzióit is feltárjuk.

A PBSC-vel kapcsolatos kutatások eddig két irányban indultak el: egyrészt a finanszírozó szervezetek „politikai prioritásainak” hatását vizsgálták a kommunikációra nézve, másrészt maguknak a kommunikációs terveknek a kidolgozását és végrehajtását térképezték fel. A szerző ebben a cikkben a kettő közötti feltáratlan teret, nevezetesen a kommunikációs szakemberek és más szakértők cselekvési területét vizsgálja („agency”). 26 félig strukturált interjút készített olyan PBSC-szakértőkkel, akik közvetlenül vagy közvetve vettek részt a Horizont 2020 vagy a Horizont Európa keretében finanszírozott kutatási projektek kommunikációs tevékenységeiben. Az interjúalanyok többsége alap- vagy mesterdiplomával rendelkező kommunikációs szakterületen, kisebb részük műszaki, technológiai vagy matematikus végzettséggel.

Az első kérdésre válaszolva a megkérdezettek az uniós finanszírozású projektek kommunikációjában való részvételükből fakadó motivációk és személyes előnyök széles skálájáról számoltak be, amelyek közül három emelkedik ki: (1) a tudomány megismerésének lehetősége, (2) a kutatói konzorciumokon belül kialakult kapcsolatok, valamint (3) a kommunikációs készségek elsajátításának, fejlesztésének és alkalmazásának lehetősége.

Továbbá úgy gondolják, hogy az uniós finanszírozású projektekkel kapcsolatos tájékoztatás legfőbb társadalmi haszna a polgárok szintjén jelenik meg, akik ezáltal ismerhetik meg, hogy „mi történik európai szinten, milyen kutatások folynak”. Az előbbi gyakorlati előnyök mellett sokszor említették még a demokrácia és kormányzás segítését, illetve az adófizetők pénzének helyes elköltését.

A megkérdezettek – a kutatás második és harmadik kérdésére válaszolva – több hátráltató tényezőt is néven neveztek, így például a kutatói konzorciumban való együttműködéssel járó leterheltséget, a finanszírozási rendszer strukturális hibáit.

A kommunikációs szakemberek feladataik ellátásához a kutatók együttműködésére szorulnak, de előfordulhat, hogy az utóbbiak nem hajlandók részt venni ebben, mert túlságosan a saját kutatásukra koncentrálnak, nincs idejük, nem érdekli őket a dolog, vagy úgy érzik, hogy nincsenek meg hozzá a szükséges készségeik. Kisebb projekteknél egyre inkább bevett eljárás a kutatók feladatai közé emelni a kommunikációt. Nagyobb projektek általában konzorciumi struktúrában működnek, amelyben magas szintű az aszimmetria; a kutatóknak nincs szüksége a kommunikációs szakemberek munkájára ahhoz, hogy elvégezzék a kutatást. Sok interjúalany úgy vélte, hogy a tudományos kommunikációt a konzorciumok nem vagy nem kellő mértékben értékelik.

A szerző megállapítása szerint a megkérdezettek általában nem tartják problémának a finanszírozást. Elismerik ugyanakkor, hogy a C&D WP finanszírozása elégtelen lehet, ha költségesebb vagy nagyobb hatással bíró kezdeményezéseket valósítanak meg. A projektf finanszírozásban lévő költségcsökkentési irányelvek így feszültséget keltenek a minőséggel kapcsolatban, ami megmagyarázhatja, hogy az uniós finanszírozású projektek kommunikációját miért szokták „egymástól nem megkülönböztethetőnek” vagy „legminimálisabb megvalósításúnak” tekinteni. Ez a projektek költségvetésének alulbecsléséhez is vezet, amely extrém esetben a kommunikációs tervezés hiányát is eredményezheti egy-egy kutatás kezdeti szakaszaiban. Viszont a tudományos kommunikáció gazdasága így szélesebb versenyt eredményez, amelyben a kutatók már a kutatások előkészítő szakaszában partnerséget kötnek kommunikációs szakemberekkel.

A szerző két témakört azonosított további kutatások alapjául. Egyrészt tovább vizsgálandó a tudományos kommunikációt kötelezővé tevő finanszírozási struktúrák hatása, illetve a pályázati rendszerek konkrét mechanizmusai. Másrészt a jövőbeli tanulmányoknak érdemes az itt használt metodológiát a továbbiakban is alkalmazni, és PBSC-ket interjúolni a munkafolyamatok megértéséhez.

A dokumentumkezelési szakemberek munkája – információkezelés, esetkezelés vagy valami más?

Sirató Ildikó¹ 

¹ Országos Széchényi Könyvtár
sirato.ildiko@oszk.hu

Packalén, S. (2025) *Asiakirjahallinnan ammattilaisten työ – tiedonhallintaa, asianhallintaa vai jotain muuta? Informaatiotutkimus*, 44(1–2), pp. 4–31.
<https://doi.org/10.23978/inf.157479>

Finnországban az archivisták és a dokumentumkezelők (a levéltárosok és a [z informatikus] könyvtárosok) részben közös képzést kapnak. A szakterület az elmúlt évtizedekben hatalmas változásokon ment keresztül, a digitalizáció új kompetenciakövetelményeket állít a munkatársak elé, és a jogszabályi változások is hatással voltak a területen használt fogalmakra. Finnországban ez idáig kevés kutatást végeztek ezen a területen. Saara Packalénnek, a Kelet-finnországi Egyetem Történet- és Földrajztudományi Tanszéke munkatársának a tanulmánya a szakterület jelenlegi állapotát vizsgálta, s elemzését kiterjesztette az álláshirdetések fogalomhasználatának értelmezésére. Az analízis során az Atlas.ti szoftvert használta. A tanulmány eredményei azt mutatják, hogy a levéltári és könyvtári álláshirdetésekből gyakran olyan megnevezéseket, munkaköri definíciókat alkalmaznak, amelyek kevésbé utalnak a dokumentum- és rekordkezelésre, a metaadatolásra, a nyilvántartás-kezelésre, sokkal inkább az információtechnológia (az információkezelés és -feldolgozás) terminusait használják. A hirdetésekből és a munkaköri leírásokból hangsúlyt kapnak a digitális nyilvántartási és az archiválási feladatok. A szakterület foglalmainak meghatározásai bizonytalanok, részben elavultak, és eltérnek a gyakorlati munkakörnyezetben használatos terminológiától.

Az archívumi és könyvtári dokumentumkezeléssel kapcsolatos feladatok az elmúlt évtizedekben jelentős változásokon mentek keresztül. A digitalizáció arra kényszerítette a szakembereket, hogy az analóg dokumentumkezelés módszereit – új gondolkodásmódra, paradigmára való áttérés mellett – főlváltsák az információkezelésben és -feldolgozásban alkalmazott technológiákkal. A szakemberek munkáján kívül a változások természetesen a terület kulcsfontosságú foglalmaira is kiterjednek. A papírvilág igényeinek megfelelő terminológia nem szolgálja ki teljesen a digitális működési környezet új munkamódszereit. Az operációs környezeten (analóg és digitális környezeten) túl a dokumentumkezelés foglalmi is kulturális kontextusukhoz kötődnek, és az angol kifejezések nem mindig fordíthatók le a finn dokumentumkezelési kultúrába. Finnországban kevés figyelmet fordítottak a szakterületi terminológiára, és kevés elméleti áttekintés született. Való igaz, hogy nemzetközi szinten is megfigyelhető e terület néminemű elhanyagolása. A levéltáros és könyvtáros szakemberek szerepe (az angol-amerikai megközelítés szerint) kulcsfontosságú a foglalmi szókincs alakítása terén. Finnországban ezeket a szférákat hagyományosan egységesnek tekintik, s ezt a közös szakmai képzés is megerősíti, amely ötvözi a levéltári és könyvtári intézmények menedzselését, valamint a történelmi archívumok szervezésével és a dokumentumok leírásával kapcsolatos szakértelmet.

A tanulmány a dokumentumkezelő szakemberek munkaköri besorolásaira, munkaköri leírásaira, valamint a szakterület kulcsfoglalmaira fókuszál. A szerző igyekszik kiemelni azokat a lehetséges következményeket, melyek az elméleti megközelítés és a foglalommeghatározás elmaradása, hiánya esetén várhatók. A tanulmány a következő kutatási kérdésekre keresi a válaszokat: 1. Milyen munkaköri címeket, besorolásokat használnak az álláshirdetésekből? 2. Milyen típusú dokumentumkezelői állások szerepelnek a finnországi álláshirdetésekből a 2020-as évek elején? 3. Hogyan kapcsolódik egymáshoz az álláshirdetésben szereplő munkakör, az ott leírt feladatok és a szakterület meghatározása?

A kutatás eredményei azt mutatják, hogy a dokumentumkezelési munka nagy része a szakterület kulcsfoglalmaitól eltérő munkaköri és feladatmeghatározási terminológia használatával kapcsolódik össze az álláshirdetésekből. A leggyakoribb foglalmakörök, amelyek megjelennek, az információtechnológiához és a menedzsmenthez kötődnek. Az archivista esetenként még megjelenik a munkakörök felsorolásában (pl. archiválási menedzser), de a dokumentumkezelésre utaló kifejezések ritkábbak. A kutatási eredmények azt is mutatják, hogy a terminusok definíciói nem tartottak lépést a szakterület fejlődésével.

A jelen tanulmány alapját adó felmérés és kutatás növeli az archiválási szakma feladatköreinek és azok összetettségének megértését, ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a tanulmányban használt anyag viszonylag kicsi. A pontosabb kutatási eredmények elérése és a munkaköri megnevezések esetleges további változásainak láthatóvá tétele érdekében fontos lenne hosszabb időn belül gyűjtött nagyobb adatbázisokat elemezni. A tanulmány hozzájárul a kevésbé kutatott dokumentumkezelési terület láthatóságának növeléséhez, az eredményeit különösen az archívumi szakma önmegértésének, öndefiníciójának alakítására lehet felhasználni.